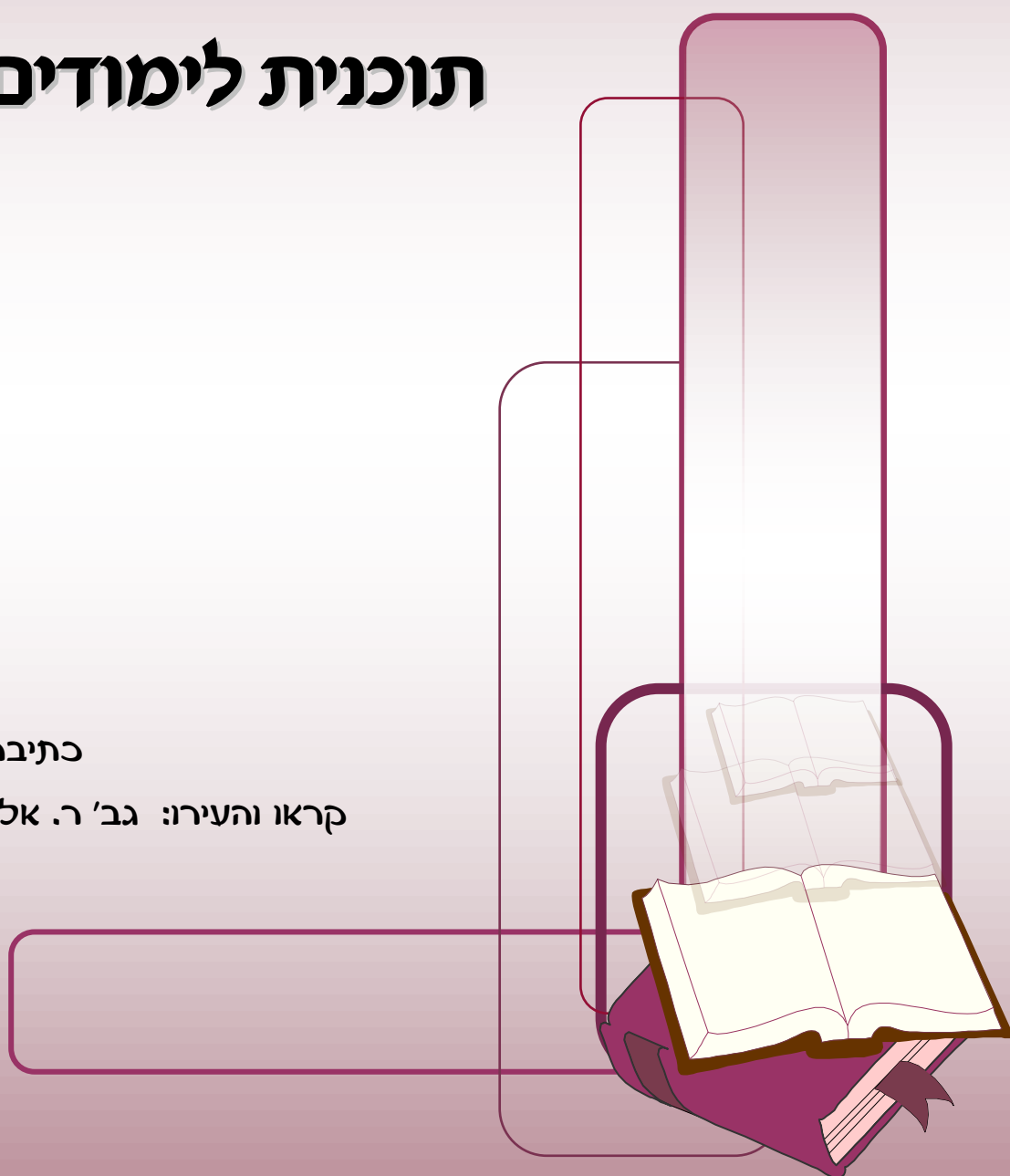

תוכנית לימודים בעברית

כתיבה ועריכה: ש. ארליך

קראו והעירו: גב' ר. אלתר, הרבנית נ. לוריא

תוכן העניינים

מבוא עמ' 4-7

חלק א' - חלוקה עפ"י מקצועות:

עקרונות להוראת המקצוע

מושגים- ומיפונים לנושאים

התפתחות ספירלית לאורך שנות הלימוד

ספרות עמ' 8-15

לשון עמ' 16-19

כתיב עמ' 20-22

הבנת הנקרא עמ' 23-28

הבעה עמ' 29-35

חלק ב' - חלוקה עפ"י כיתות:

הישגים מצופים

פעילות לימודית

הגדרות למושגים

שילוב בין המקצועות

כתיב ב'

לשון 45-46

כתיב 47

הבנת הנקרא 48-50

ספרות 51-52

הבעה 53

כתיב א'

לשון 37-38

כתיב 39

הבנת הנקרא 40-41

ספרות 42-43

הבעה 44

כּתה ג'

54-55.....	לשון
56.....	כתיב
57-59.....	הבנת הנקרא
60-61.....	ספרות
62-63.....	הבעה

כּתה ד'

64-65.....	לשון
66.....	כתיב
67-69.....	הבנת הנקרא
70-71.....	ספרות
72-73.....	הבעה

כּתה ה'

74-75.....	לשון
76.....	כתיב
77-79.....	הבנת הנקרא
80-81.....	ספרות
82-83.....	הבעה

כּתה ו'

84-85.....	לשון
86.....	כתיב
87-89.....	הבנת הנקרא
90-92.....	ספרות
93-95.....	הבעה

כּתה ז'

96-97.....	לשון
98.....	כתיב
99-101.....	הבנת הנקרא
102-104.....	ספרות
105-106.....	הבעה

כּתה ח'

107-108.....	לשון
109-111.....	הבנת הנקרא
112-113.....	ספרות
114-115.....	הבעה

מבוא

חוברת זו מציגה תוכנית לחינוך לשוני בכל תחומי הדעת בעברית, על טהרת הקודש וברוח "בית יעקב", בבתי הספר היסודיים של ה"חינוך העצמאי".

תחומי הדעת בעברית

ספרות

"להעיר הנפש למעלות בסיפורים ובשירים" (רמב"ם, פירוש משניות)

קריאת טקסטים ספרותיים תוך התייחסות מודגשת להיבט החינוכי (השקפה יהודית ומידות טובות) וכן להיבטים הבאים: רגשי, פרשני, אסתטי - אומנותי. הספרות היא "תחום הגג" לשאר תחומי העברית המצוינים להלן.

דקדוק - לשון

- הכרת חוקי השפה ודרכי התצורה שלה.
- פיתוח שפה נקייה, תקינה ועשירה ורכישת מושגים לשוניים, המהווים את "אבני היסוד" ל"בניין" השפה.

הבעה

"מה שיקנה האדם בעצמו... יקנהו אחר כך לאחרים" (הרמח"ל, ספר המליצה)

שליטה בדפוסי שיח תקינים המקנים יכולת להתבטא בדרכים שונות למגוון צרכים ומטרות.

הבנת הנקרא

"להכניס מה שיש בנפש המדבר בנפש השומע" (רבנו בחיי) -

קריאה והבנה של טקסטים מסוגות מגוונות, שליטה ב"סל כלים" לתיארוך איכותי של טקסטים

כתיב

שליטה בהיבט המכאני של הכתיבה. רכישת טכניקות לכתיבה תקינה המושתתות בעיקר על ידע לשוני.

התשתית הרעיונית

"ראה היוצר, שעדיין אין החיים מפכים על מתכונתם אם לא יהיה קשר איש עם רעהו, ועולם שכולו חרשים- אילמים נטול כל ערך; עמד והתקין מכונה מצפצפת- פה; וכנגדה התקין מכונה מתפעלת מכל... קול - אוזן; ועל ידי פה ואוזן נבראת שפה: 'ויהי האדם לנפש חיה'". (החזו"א, "אמונה ובטחון")

מטרות בהוראת העברית

לחינוך הלשוני ערך בפני עצמו, אך הוא חשוב גם כמכשיר ראשוני לרכישת קניינים רוחניים ולמימושם בכל תחום מתחומי החיים ומתחומי בית-הספר. על כן, מטרת החינוך הלשוני היא לפתח אצל התלמידים כשירות לשונית:

- שיהיו בעלי מודעות לשונית, ישאפו לשכלל את תפקודם השפתי וייהנו מן השימוש בשפה.
- שיוכלו להשתמש בשפה לצרכים תקשורתיים, לרכישת ידע, לפיתוח האישיות, להבעת עולמם הפנימי ולגיבוש עמדותיהם.

העקרונות העומדים בבסיס התוכנית:

- הוראה דיסציפלינארית של כל תחום (התחומים מפורטים לעיל), ועם זאת: מתן ביטוי לאופייה האינטגרטיבי של השפה.
- העמדת הטקסט השלם במוקד החינוך הלשוני, ועם זאת: לימוד של כל רכיב והיבט לשוני באופן מובנה.
- הוראה מובנית, מפורשת ומכוונת – לצד לימוד בלתי יזום על ידי ניצול של סיטואציות מזדמנות.
- התקדמות מעגלית-ספיראלית בכל היבטי הלשון לאורך כל שנות בית הספר.
- עיסוק בטקסטים ממגוון רחב ככל האפשר של סוגות ותת-סוגות.
- שאיפה לעיגון הנושאים הלשוניים בהקשר מסוים ולצורך אותנטי.
- פיתוח השפה ומימושה באופן מכוון בכל זירה לימודית בבית"ס.

הסביבה הלימודית

סביבה המטפחת את השפה מאופיינת בניידות חברתית. לכן, מתאפיינת הסביבה הלימודית במסגרות לימוד גמישות:

מסגרות שיתופיות

הלימוד השיתופי מאפשר בנייה קוגניטיבית (שְׂכִילָה) הדדית. התהליך מתקיים באמצעות השיח הדבור בו מושם דגש על הדיאלוג. המליצה: יתרונוּתיה ביצירת אוירה, במגוון הדעות הנשמעות ובחסכון בזמן. במסגרת זו מומלץ להקנות ידע חדש, לפתוח נושאים חדשים, לקרוא יצירות ספרותיות, לטפח שיח כיתתי, לקרוא תוצרים של תלמידים, להאזין להרצאות. הקבוצה: הקבוצה הקטנה (4-7 תלמידים) מאפשרת מעורבות גבוהה יותר של משתתפיה. מסגרת זו מומלצת למשחקים לתרגול לשוני, לדיונים ולהחלפת דעות, להעלאת רעיונות והשערות וליצירת משותפות.

מסגרת יחידנית

הפעילות היחידנית מפתחת את עצמאותו של הלומד, ומטפחת את כישוריו הלשוניים. מטלות מתאימות הן, בעיקר, ביצועיות: חיפוש במילון, עיון במשאבי מידע, תרגול בדפי עבודה, קריאה עצמית, מיפוי טקסטים, כתיבת טקסטים וכו'.

**"הלשון קולמוס הלב... ולולא הדיבור לא היה לאדם צוות מחברו והיה כבהמה."
(רבינו בחיי, "חובת הלבבות")**

מדריך להתמצאות בתוכנית

חלק א'

בחלק א' מוצגת תוכנית הלימודים בהתייחסות ל**תחומי הדעת** (כמפורט לעיל):

1. תיאוריה ומטרות לכל תחום
2. טבלאות מיפוי הפורשות את "מניפת" הנושאים הנלמדים בכל תחום.

ליד כל רכיב בטבלה צוין באילו כיתות יעסקו בו ובאיזו רמת המשגה:

(●) - **לימוד מכין טרום מושגי** - חשיפת התלמידים לנושאים המצוינים וטיפולם ללא שימוש במושג ו/או ללא הגדרתו. התנהגות מודעת מצד המורה, ואינטואיטיבית מצד התלמידים.

(●●) - **לימוד מושגי ממוקד** - לימוד יזום ומודע למורה ולתלמידים תוך שימוש במושג והגדרתו (הסבר המושג ודוגמאות יובאו ב"תוכנית הלימודים לכיתות").

(●●●) - **הרחבה, העמקה והעשרה**

פירוט של ההרחבה מופיע ב"תוכנית הלימודים לכיתות".

הערה: אין טעם ללמד שנית רכיבים באותה רמה בה נרכשו, אולם אין לזנוח אותם - יש לעודד את השימוש בהם במכוון ובמודע מצד המורה והתלמידים.

חלק ב'

בחלק ב' מוצגת תוכנית לימודים מחולקת על פי כיתות.

ליד כל נושא צוינו:

- **מטרות** - מותאמות בכל נושא לשכבת הגיל
- **פעילות לימודית** - תיאור מפורט של הפעילות המומלצת להשגת המטרות
- **הערות** - הכוללות הגדרת מושגים, דוגמות, דרכי הוראה
- **שילוב** - בטור זה מצוינים כל התחומים בעברית בהם בא הנושא הנדון לידי ביטוי.

חלק א' - חלוקה על פי תחומי-דעת

ספרות

תשתית רעיונית

המסר הוא הגרעין, הגרעין הוא בשבילנו העיקר. לשם הגרעין נכתב הספר. ספר מלא גרעינים או גרעין המשתרע על פני הספר כולו – זוהי הספרות שאנו זקוקים לה! (ר' דוד זריצקי)

המטרה העיקרית בקריאת יצירות ספרותיות היא העברת מסרים חינוכיים. שיקול הדעת העיקרי בבחירת היצירות מתמקד במסרים שהן אוצרות בתוכן, וכל עיסוק בטקסט מחייב להבליט מסרים אלו.

הגישה המומלצת בתוכנית

אינטגרציה בהוראה

אופייה האינטגרטיבי של השפה בא לידי ביטוי מודגש בתחום הספרות. תיהלוך איכותי של יצירות ספרותיות מתבסס על שליטה בחוקי השפה, זיהוי אמצעים לשוניים, הפעלת אסטרטגיות קריאה ויכולת כתיבה. מצד שני, העיסוק בטקסטים מפתח את כל תחומי הדעת הכלולים בעברית.

משום כך, התוכנית העוסקת בתחום הספרות, אינה מושלמת. כדי להשלימה, **חובה על המורה לספרות לעיין בכל התחומים המפורטים בחוברת**, ולעשות בהם שימוש מושכל בשיעור ("שילוב" ישנה הפניה לתחום המתאים).

הגישה לטקסט

קריאה מושכלת של טקסט ספרותי כרוכה בחשיפה של שני סוגי מאפיינים:
א. **מאפיינים מוסכמים** - זיהוי הסוגה וגילוי מאפייניה בטקסט מפתחים את ההבנה הספרותית, ומשמשים "מפתח" עיקרי לפרשנות הטקסט.
ב. **מאפיינים ייחודיים** - קסמה של היצירה נובע מהחידוש והייחודיות שבה. המפגש עם השימוש המקורי ב"כלים" הידועים מפעים את הקורא, וסולל את הדרך להשגת המטרות החינוכיות של הסופר. חקר ההשפעה שיש לשימוש חד פעמי זה על השגת המטרות של הסופר מהווה הרפתקה ספרותית אמיתית.

מומלץ לנקוט ב**שתי שיטות הוראה**:

הוראה אינטנסיבית- לימוד מובנה ומתוכנן לפרטיו העוסק בהכרת האפיונים המשותפים לכל סוגה ולטקסט הספרותי בכלל (רא' הבנת הנקרא).
הוראה אקסטרנסיבית- הענות ליוזמות של תלמידים בחקר היצירה, ומתן אפשרות להבעת התרשמות אישית מהתופעות הייחודיות שביצירה.

קריאת הטקסטים

רצוי שהפגישה הראשונה עם היצירה תיערך באמצעות **קריאה קולית של המורה**. קריאה בקול של קורא מיומן היא קריאה פרשנית, המשלימה פערים על ידי האינטונציה, בהדגישה מרכיבים צליליים, צורניים ותוכניים. בכך היא תורמת לחיזוק ההבנה ולהעצמת החוויה.

בדרך כלל קוראים את היצירה בשלמותה. קטיעת הקריאה פוגמת בשלמות האסתטית ומילא גורעת מההנאה ומההבנה המושלמת. ניתן לבדד חלקים מהיצירה או לקטוע את הקריאה מתוך זהירות ובהתאם לשיקולים הבאים: היצירה ארוכה מידי, אי הבנת הרקע לא יאפשר את הבנת העלילה, דיון במשפט הפתיחה או ב"משפט-המפתח" טרום הקריאה יעמיק את ההבנה, העלמת הסיום תאתגר את התלמידים.

הבט המשמעות

כדי להבטיח שהטקסט יהיה בעל משמעות בעיני התלמיד, חשוב **ליצור, בכל מפגש עם טקסט, הזדמנויות להבעה במסגרת שיח כיתתי או ביחידות**, בעל-פה או בכתב. התלמידים יכוונו לאופני התייחסות מגוונים: מסקנות חינוכיות, הזדהות, שיפוט של הדמויות והרעיונות, פרשנות אישית, התרשמות חווייתית, תמיהות ושאלות, הצעות לשינויים וכו'.

מיון יצירות

קיימות שתי צורות למיון יצירות ספרותיות: מיון על פי **סוגות** ומיון על פי **קשרים תמטיים** (תמה- נושא) ורעיוניים. התוכנית מתייחסת לשתי צורות מיון אלו, ובכך מבטיחה את הפגשת התלמידים עם אוסף יצירות מגוון. התוכנית מפרטת גם את התופעות הלשוניות, שיש להכיר במהלך השנה, והן מהוות שיקול דעת נוסף לבחירת יצירה.

טיפוח סביבה קוראת

- מומלץ לקיים פעילויות לעידוד קריאה של טקסטים מגוונים ולטיפוח:
1. פרסומת: פרסום ספרים מומלצים לקריאה ע"י ספרן/ מורים/ תלמידים
 2. זמן קריאה: מיסוד "שעת קריאה", שבה יקראו התלמידים להנאתם במסגרת הלימודים. בכיתות נמוכות: הנהגת "שעת סיפור", שבה יקרא המורה סיפור באזני התלמידים למטרת הנאה.
 3. מעורבות: עידוד לביקורת ספרותית בעל פה או בכתב (תפורסם בפינה מתאימה); פרסום תוצרים יצירתיים, שהוכנו בעקבות קריאת ספר.

מטרות בתחום הספרות:

- חיזוק ערכים והשקפות מהמורשת של עם ישראל
- חינוך למידות טובות, ליראת שמים ולשמירת מצוות במסירות נפש, באמצעות מפגש עם דמויות הוד מההיסטוריה של עמנו, ועם יצירות המכילות מסרים אלו.
- העמקת ההבנה העצמית והיחסים עם הזולת באמצעות הטמעת ניסיון האחרים בניסיון הקורא
- טיפוח קורא בעל יחס אוהד, הרואה בקריאה פעילות המזמנת עונג חווייתי
- הקניית מיומנויות קריאה וכלים פרשניים בסיסיים
- הקניית מושגים ספרותיים לצורך ניתוח היצירה לרכיביה
- פיתוח יכולת להבין ולשפוט עמדות המשוקעות ביצירה, תוך התייחסות להקשר התקופתי ולמציאות העכשווית כאחד
- הרחבת אופקים ופיתוח הדמיון באמצעות מפגש עם מגוון דמויות ומצבים
- פיתוח חשיבה רב רובדית וגיוון בעמדות התצפית
- פיתוח רגישות אסתטית
- הרחבת השליטה בשפה העברית ושיפור כשרים לשוניים בכתב ובע"פ

ספרות - טבלת מיפוי

בכיתות								פירוט תכני הלימודים
ח	ז	ו	ה	ד	ג	ב	א	
הקורא והיצירה-								
תיהלוך הטקסט (רא' הבנת הנקרא) תוך הדגשת ההיבטים:								
••	••	••	••	••	••	••	••	היבט חינוכי
••	••	••	••	••	••	••	••	היבט אסתטי- אומנותי
••	••	••	••	••	••	••	••	היבט רגשי
•••	•••	•••	•••	••	••	•	•	היבט פרשני- משמעותי
••	••	••	••	••	••	••	••	ביטוי אומנותי לקול הקורא
סוגות ספרותיות -								
קריאת טקסטים ממגוון הסוגות המפורט להלן, זיהוין וקביעת מאפייניהן:								
••	••	••	••	••	••	••	•	המקראה - התמצאות והכרת יצירות
•••	•••	•••	•••	•••	•••	•••	••	הסיפור -
בכל שכבת גיל קיימת הרחבה נוספת של הנושא								הסיפור הקצר (כדגם מייצג למאפייני כל סוגה סיפורית)
•••	•••	•••	•••	•••	•••	••	••	ספר
••	••	••	•••	•••	••	••	••	סיפור דמיוני/ בדיוני/ תיעודי
•••	••	•	•					סיפור ריאליסטי
•••	•••	•••	••	•	•	•	•	סיפור מסגרת
•••	•••	••	••	•	•	•	•	סיפור חיד
••	•	•	•	•	•	•	•	אנקדוטה
•••	•••	•••	•••	••	••	•	•	סיפורי צדיקים
•••	•••	•••	•••	••	••	•	•	סיפורי חברה ומשפחה חבורה והרפתקאות
•••	•••	•••	•••	••	••	•	•	מעשיות/ סיפורי עמים
••	••	••	•	•	•	•	•	סיפור פסיכולוגי (ביבליותרפיה)
•••	•••	••	•	•	•	•	•	סיפור היסטורי
•	•	•	•	•	•	•	•	ספרות ילדים
•••	•••	•••	•••	••	••	•	•	עלילון (קומיקס)
•••	•••	•••	•••	••	••	•	•	משל
•••	••	••	•	•	•	•	•	אלגוריה
•••	••	••	•	•				יומן, ספר זיכרונות
•••	•••	••	•	•				ביוגרפיה/ אוטוביוגרפיה
•••	•••	••	•	•				סיפור מכתבים
•••	•••	•••	••	••	••	••	••	בדיחה/ הומורסקה/ סאטירה
••	••	••	•	•	•	•	•	חידה/ מונולוג

בכיתות								פירוט תכני הלימודים
ח	ז	ו	ה	ד	ג	ב	א	
●●●	●●	●●	●●	●●	●●	●●	●●	שירה - פזמונים ושירי ילדים, משיר
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●●	שיר לירי
●●	●●	●●	●●	●●	●●	●●	●●	דקלום, סיפור מחורז
●●	●	●	●	●	●	●	●	מכתם
●●	●●	●	●					בלדה
●								פואמה
●●	●	●	●	●				שירת ספרד
●●	●●	●●	●●	●●	●●	●	●	דארמה - מערכון
●●●	●●●	●●	●●	●●				מחזה
●●●	●●●	●●●	●●	●	●	●	●	אמרה- פתגם
●●●	●●●	●●●						פובליציסטיקה- רשימה
●								מסה
●●	●●	●	●					פילטון
מושגים ספרותיים-								
<i>הכרת המושגים, הגדרתם, זיהויים בטקסט והבנת תרומתם ליצירה</i>								
רא' מרכיבי הסיפור, השיר והדרמה								מבנה הטקסט
								מבנים אופייניים לסוגות
								מבנים יחודיים
אמצעים אומנותיים:								
רא' לשון-תופעות, עמ' 18								אמצעים לשוניים: תופעות סמנטיות
								לשון פיגורטיבית
								מצלול
								צורות שיח
								עושר לשוני
								שיבוץ
								אָרְמֵז
								ריתמוס
רא' כתיב – סמני פיסוק								אמצעים חוץ לשוניים:
●●●	●●●	●●●	●●	●●	●●	●●	●	אמצעים חוץ טקסטואליים: איורים
●●	●●	●●	●●	●●	●	●	●	צורה חיצונית

בכיתות								פירוט תכני הלימודים
ח	ז	ו	ה	ד	ג	ב	א	
●●●	●●●	●●	●	●	●	●	●	אמצעי עיצוב: נימה
●●●	●●●	●●	●●	●●	●●	●●	●●	הלך נפש
●●	●●	●●	●●	●	●	●	●	אווירה
●●	●●	●	●	●				מוטיב
●●●	●●●	●●●	●●	●	●	●	●	סמל
●●●	●●●	●●	●●	●	●	●	●	סטריאוטיפ
●●●	●●	●●	●●	●	●	●		אפיון: ישיר/ עקיף
מאפייני טקסטים								
הכרת המאפיינים, הגדרתם, זיהוים והבנת תרומתם ליצירה								
מרכיבי הסיפור-								
●●	●●	●●	●●	●●	●	●		מספר: (נקודת תצפית): הסופר/ אחר
●●	●●	●●	●●	●				מחוץ לעלילה/ מתוכה
●●	●●	●●	●	●				כל יודע/ אינו יודע כל
●●	●	●	●	●				אובייקטיבי/ סובייקטיבי
מבנה רטורי:								
●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●●	●●	רקע: מקום
●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●●	●●	זמן
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	●	דמויות: ראשית/ משנית/ שולית
●●●	●●●	●●	●	●	●	●	●	שטוחה/ עגולה
●●●	●●●	●●	●●	●	●	●	●	ייחודית/ סטריאוטיפית
●●●	●●●	●●●	●●	●	●	●	●	גורמי עומק
●●	●●	●●	●●	●	●	●	●	עלילה: רצף האירועים: גורם מזמן
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●●	הסתבכות
●●	●●	●●	●●	●●	●	●	●	קלימקס
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●●	התרה
●●	●●	●●	●●	●●	●	●	●	עלילה פנימית
●●	●●	●●	●●	●●	●●	●●	●●	לקח:
מבנה אפשרי:								
●●	●●	●●	●●	●●	●●	●	●●	אפילוג /פרולוג
אמצעים אומנותיים:								
רא' מושגים								
								לשוניים (למעט מצלול וריתמוס)
								חוץ טקסטואליים
								אמצעי עיצוב
								מוטיבים
								אמצעי אפיון
●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	●	●	מאפייני מבנה
רא' מושגים								
●●●	●●●	●●	●	●	●	●	●	אמצעים אומנותיים
מצלול (רא' לשון-תופעות)								

בכיתות								פירוט תוכני הלימודים
ח	ז	ו	ה	ד	ג	ב	א	
								מרכיבי השיר -
•	•	•	•	•	•	•	•	דובר ("אני השר")
•••	•••	•••	•••	••	••	••	••	מאפייני תוכן
••	••	••	••	•	•	•	•	ריתמוס (מקצב): משקל
••	•	•	•	•	•	•	•	חזרה
••	•	•	•	•	•	•	•	תקבולת
								מרכיבי הדרמה ומאפייניה-
••	••	••	••	••	••	••	••	מרכיבי הסיפור והעלילה
••	••	••	••	••	••	••	••	פרולוג, אפילוג
••	••	••	••	••	••	••	••	אפקטים ויזואליים
								קישורים
								התייחסות לנושא המשותף בקובץ היצירות - עיון משווה
								קישורים תמאטיים-
••	••	••	••	••	••	••	••	שבת, חגים וזמנים
•••	•••	•••	••	•	•	•	•	קיום מצוות, לימוד תורה
•••	•••	•••	••	•	•	•	•	תפילה
••	••	••	•	•	•	•	•	צדקה וחסד
••	•	•	•	•	•	•	•	מסירות נפש בתקופות היסטוריות
•••	•••	••	••	••	•	•	•	משפחה, שורשים והווי
•••	••	••	••	••	••	••	••	בר/ בת מצווה
••	••	••	••	••	••	••	••	ארץ ישראל וירושלים
•••	••	••	•	•	•	•	•	גדולי ישראל (ביוגרפיה)
•••	•••	•••	••	•	•	•	•	חזרה בתשובה
								קישורים רעיוניים:
••	••	••	••	•	•	•	•	אדם מול עצמו: מידות
•••	••	••	•	•	•	•	•	התבגרות ועצמאות
•••	•••	•••	••	••	•	•	•	קונפליקטים
•••	•••	•••	••	••	•	•	•	מודעות עצמית
•••	•••	•••	••	••	••	••	••	יחודיות
••	••	••	••	••	••	••	••	יחסי חברה: מערכות יחסים אופייניות
•••	••	••	••	••	••	••	••	מבנים חברתיים
••	••	••	••	••	••	••	••	חובות וזכויות
••	••	••	••	••	••	•	•	יחסי גומלין
••	••	••	••	••	••	•	•	חריגות ושונות: הבנת השונה
••	••	••	••	••	••	••	•	היחס לשונה
•••	•••	•••	•••	••	••	••	••	שבירת סטריאוטיפים

בכיתות								פירוט תכני הלימודים
ח	ז	ו	ה	ד	ג	ב	א	
הסופר ויצירתו –								
מחבר היצירה כ"מפתח" נוסף להבנתה								
●●	●●	●●	●●	●●	●●	●●	●●	סיווג יצירות על פי מחבריהן
								הסופר:
●●	●●	●●						שמות סופרים מפורסמים
●●●	●●●	●●	●	●				פרטים ביוגרפיים
●●●	●●●	●●	●●	●●				מאפיינים כלליים של סופר
●●●	●●●	●●	●●	●	●			מוטיבים חוזרים ביצירות הסופר
								היצירה:
●●●	●●●	●●●	●●	●●	●●	●●	●●	ההתהוות
								ספרות חרדית

לשון

תשתית רעיונית

תחום השפה, המכונה בתוכנית זו "לשון", עוסק באבני היסוד של שפתינו, וביחידות לשוניות מבודדות: המילה הפרודה, הצירוף הפרוד, והמשפט הפרוד. אולם, יש לזכור, כי הביצועים הלשוניים הטבעיים בכל רמותיהם לעולם נתונים בתוך הקשר, ומשמעותם תלויה בשיח השלם (הדבור או הכתוב) שבו הם מופיעים.

הגישה המומלצת בתוכנית

מסגרת ההוראה ואופייה

שלושה נושאים עיקריים מרכיבים את תחום הלשון: 1. העשרת השפה והשבחתה 2. הכרת תופעות לשוניות 3. שליטה בחוקי השפה. לכל נושא נייחד מסגרת הוראה נפרדת.

העשרה לשונית ותופעות לשוניות

למרות שמוקדש פרק שלם להעשרה לשונית ולהכרת תופעות לשוניות, אין הכוונה בשום אופן לייחד לצורך זה שיעור קבוע במערכת, ולהטיל בעקבותיו שינון של ביטויים או הגדרות של תופעות. הכוונה היא להביא לידיעת המורה את הביטויים, שיש לטפח בשפתם של התלמידים במסגרת שיעורי העברית לתחומיהם השונים, ואת התופעות, שעליהם לפגוש במסגרות אלו.

מסגרות לטיפול השפה ולהעשרתה

כל סוגה מאופיינת בסוג המילים והביטויים שהיא "בוחרת". על כן, רכישת הביטויים ושימוש רלוונטי בהם ייעשו במהלך עיסוק בסוגות מגוונות בשיעורי ספרות, הבנת הנקרא והבעה.

המלצה: אפשר להנהיג שימוש ב"פנקס מילים וביטויים", שבו רושמים בכל הזדמנות את האוצר הלשוני הנרכש, או לייחד בכיתה פינה לצורך זה.

מסגרות להכרת תופעות לשוניות

במהלך העיסוק בסוגות מגוונות בשיעורי ספרות, הבנת הנקרא והבעה יש להפנות את תשומת לב התלמידים למבנים הלשוניים של הטקסט. כל סוגה מאופיינת גם בתופעות לשוניות ובמבנים לשוניים ולכן היא מזמנת מפגש עם תופעות לשוניות מגוונות.

בכל מפגש עם טקסט ניתן לבודד תופעה אחת, ולהקדיש לה את זמן הלימוד הנדרש: שיעור זוטא, שיעור שלם או מספר שיעורים רצופים וסמוכים.

שליטה בחוקי השפה

למרות כל האמור לעיל, מייחדת תוכנית הלימודים **שיעור שבועי** להוראת חוקי השפה – תחום המכונה בתוכנית "**דקדוק**". פירוט הנושאים בדקדוק מופיע בנפרד. **בגיל הצעיר** (כיתות א – ג) נקרא השיעור: **שיעור לשון**, ופירוט הנושאים בגיל זה יובא בתוכנית שלפנינו. בשיעורי דקדוק בכיתות הגבוהות יש לשנן את החוקים, בגיל הצעיר הכוונה היא לתרגול ולשימוש בחוקים **ולא לשינונם**.

מטרות בתחום הלשון:

- הכרה במעלתה של השפה בבחינת "ויהי האדם לנפש חיה- לרוח ממללא"
- הכרה בקדושתה של "לשון הקודש", בטהרתה וביפעתה
- רכישת ידע על התהוותה של העברית בת זמננו, ברור מעמדה, ובידולה
מלשון הקודש
- יכולת שימוש בלשון תקינה, עשירה ו"נקייה" ופיתוח מוטיבציה לדיבור בלשון זו
- יכולת לזהות שימוש לשוני פסול ועידוד להסתייגות משימוש זה
- שליטה במבנים תחביריים ובאוצר מילים וביטויים לצורכי הבנה והבעה.
- רכישת ידע על חוקי השפה ותופעות לשוניות.
- מודעות לשימוש בלתי שגרתי וספרותי באוצר המילים
- יכולת להבין משמעויות סמליות ונלוות
- שליטה בדפוסי שפה ובמשלבים שונים והתאמתם לסיטואציה הנוכחית
- יכולת עיון במילון

לשון- טבלאות מיכוי

בכיתות								פירוט תכני הלימודים
	ז	ו	ה	ד	ג	ב	א	
העשרה לשונית - <i>פיתוח אוצר מילים,</i> <i>ביטויים וניבים בנושאים הבאים:</i>								
●●	●●	●●	●●	●●	●●	●●	●●	חגים, עונות ונושאים רלוונטיים
●●	●●	●●	●●	●●	●●	●	●	תארים
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	מילות: כינויים
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	מילות יחס
●●	●●	●	●	●	●	●	●	קשרים
●●	●●	●●	●●	●●	●	●	●	תארי פועל
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	שמות מספר
●●●	●●●	●●●	●●	●●	●●	●●	●	ראשי תיבות
●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●●	●	פעלים ספציפיים
תופעות לשוניות- <i>הכרת התופעה, זיהויה</i> <i>ציונה כמאפיין סוגה, שימוש בה</i>								
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	תופעות סמנטיות: צירופי מילים
●●●	●●●	●●●	●●	●	●	●	●	ניבים וביטויים
●●●	●●●	●●	●●	●●	●●	●●	●●	נרדפות
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	ניגודיות
●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●●	●	הומונימיה
●	●	●	●	●	●	●		פוליסימיה
●●●	●●●	●●	●	●	●			הגזמה
●●●	●●●	●●●	●●	●	●	●	●	אסוציאציות
●●	●●	●	●	●	●	●	●	קונוטציות
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	●	לשון פיגורטיבית: דימוי
●●	●	●	●	●	●	●	●	מטאפורה
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	●	האנשה
●●	●●	●●	●●	●	●	●	●	סגי נהור
●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	●	●	מצלול: צימוד
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	חריזה
●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	●	●	אונומטופיאה
●●●	●●	●●	●					אָפּוּרָה/ אָפּיפּוּרָה
●●●	●●●	●●	●●	●				קלמבור

בכיתות								פירוט תכני הלימודים
	ז	ו	ה	ד	ג	ב	א	
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	צורות שיח: דיבור ישיר/ עקיף חד-שיח, דו-שיח, רב-שיח
מושגים דקדוקיים- <i>הכרת המושגים, זיהויים, הגדרתם, הטייתם ושיבוצם בשיח באופן הולם</i>								
					●●●	●●	●●	זכר ונקבה
					●●●	●●	●●	יחיד ורבים
					●●	●	●	סמיכות
					●●	●	●	שייכות
					●●	●	●	משפחות מילים
					●●	●	●	חלקי דיבור: שם עצם
					●●●	●●	●●	הפועל
					●●	●	●●	התואר
							●●	רימוזים
●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●●	●	ניתוח מורפולוגי: דרכי תצורה
●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●●	●	מוספיות
●●	●●	●●	●●	●	●	●	●	תבניות ומשקלים
●●	●●	●●	●●	●●	●	●	●	הלחם
סגנון ורבדים בשפה - <i>הכרת הסגנונות, שימוש הולם בהם</i>								
●●	●●	●	●	●	●	●	●	לשון הקודש: לשון המקרא לשון חכמים
●●	●●	●						עברית בת זמנינו (השפעת שפות זרות)
●●●	●●●	●●						השפעת לשוננו על שפות זרות
●●●	●●●	●●	●●	●	●	●	●	משלבי שפה
שימוש תקין בלשון								
●●●	●●●	●●●	●●	●●	●●	●	●	שימוש תקין במילים, במיליות, בשמות מספר ובפעלים ספציפיים
●●●	●●●	●●●	●●					הבחנה במשמע
●●●	●●●	●●●	●●	●				דיוק בתחביר
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●●	מבטא תקין
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	הבחנה בין זכר דקדוקי לנקבה
מיומנויות								
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	●	התמצאות במילון ובספריה
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	חישובי גימטריות
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	פתרון תשבצים

כתיב

תשתית רעיונית

...בין אדם לחברו לא גרוע ממצוות אתרוג, שכתוב עליו "התנאה לפניו במצוות" (שבת קי"ג). וא"כ כמה מן ההידור צריכים בעת שכותבים מכתב אחד לרעהו: **נייר יפה, דיו טוב ואותיות בהירות, ומה גם – דברים טהורים ונאים.** והעיקר - לא בחיפזון, למען שיהיה לרעהו ריח ניחוח להנאה מרובה...

(ר' ירוחם הלוי ליבוביץ')

תחום ה"כתיב", עוסק בהיבט המכאני של הכתוב: הביטוי **האורתוגראפי** (כתיב תקין) והביטוי **הצורני** (עיצוב נאות של כתב).

אין עוררין על כך, שצריך להביא את התלמידים לידי שליטה במיומנות המכאנית של הכתיבה, אך יש חילוקי דעות לגבי הדרכים שבהן יש לנקוט כדי שיגיעו לשליטה זו. מתברר, שלכל שיטה חסרון אחר:

תרגול רב ושינון לקראת הכתבות: יעילים מאד בשיעורי הכתיב, אך לא נמצאה בעקבותיהם הפחתה משמעותית בשגיאות מחוץ לשיעורי כתיב.

הפניית תשומת לב להגיון ולחוקיות של הכתיב: מסייעת בעיקר לילדים בעלי ערנות שפתית גבוהה.

תיקון חוזר ונשנה של שגיאות כתיב: עלול ליצור מחסומי כתיבה, כמו: הססנות, הסתגרות וחוסר רצון להתבטא בכתב. בכלל ניתן לומר, כי הקפדת יתר על כתיב נכון גורמת לתלמיד להחשיב את הביטוי המכאני של הכתיבה יותר מהביטוי העיקרי התוכני – רעיוני.

כל העובדות שלעיל הביאו לגישה מתירנית המטיפה להתעלמות מוחלטת משגיאות כתיב.

הגישה המומלצת בתוכנית:

למרות החסרונות שמנינו, אין להשלים עם כתיב משובש ואין להתעלם ממנו. נמצא, שהתעלמות זו עלולה לקבע שגיאות ולהוות מטריד קומוניקטיבי לימודי בשל הקושי לקרוא את הכתוב. כמו כן, הקפדה על ההיבט המכאני של הכתיבה תורמת לכיבוד המילה הכתובה, ולזהירות שיש לנהוג בהיגויה ובכתיבתה של לשון הקודש.

הוראת הכתיב המוסכם

קיימות טכניקות אחדות להוראת מוסכמות הכתיבה: תשומת לב לחוקים לשוניים, מיון לקבוצות תוכן, קליטה רב חושית (קליטת אותיות המילה בכל החושים), שינון בעל פה, מיומנויות בדיקה ושכתוב. התוכנית הנוכחית מתייחסת בעיקר לטכניקות הקשורות בחוקים הלשוניים, אך רצוי שהמורה ירכוש ידע אודות הטכניקות האחרות.

לתרגול ולשינון מומלץ להכין תרגילים, שיעסקו **בשגיאות הרווחות** בטקסטים שנכתבו על ידי התלמידים (כמטלות לימודיות במקצועות השונים). תרגילים אלו ידגישו את הפן המעשי של התרגול, ויהיו תועלתיים יותר.

תיקון שיבושי כתיב

מומלץ לקיים שתי מסגרות שונות לכתיבה: 1. פיתוח יכולת ההבעה - במסגרת זו יכוון התלמיד להביע את רגשותיו ורעיונותיו כמיטב יכולתו, וההתייחסות תהיה לרעיונות ולדרך הבעתם **ולא לתקינות הכתיב**. 2. כתיבה לצרכים תקשורתיים - במסגרת זו מעוניין התלמיד, שאחרים יקראו ויבינו את התוצר הכתוב (מחברות, מבחן, פרסום בעיתון בית-הספר). כאן יש להגביר את מודעותו לחשיבות הכתיב הנכון, ולטפל בשגיאות על פי העקרונות הבאים:

1. רצוי להתייחס בכל פעם ל**סוג אחד** של שגיאות או לכלל דקדוקי **אחד**.
2. **שגיאות רווחות** תטופלנה **במליאת הכיתה**. **שגיאות של יחיד** תטופלנה תוך הפעלת **שיקול דעת** זהיר, המתייחס לאופי המטלה, ליכולת התלמיד ולהשפעת התיקון, כדי לא לעכב את התפתחות הכתיבה שלו.

מטרות בתחום הכתיב:

- מודעות לערכה של מילה, ובעיקר - מילה כתובה
- הכרה בזהירות המופלגת ובדיוק הרב שיש לנקוט כלפי מילים בלשונו, כדי לא לשבש את שפת הקודש
- מודעות לעובדה שכללי הכתיב מתבססים על מקורותינו (התנ"ך ומפרשיו)
- מודעות לחשיבות ולערך הקומוניקטיבי של כתיב תקיני ובהיר.
- שליטה בהיבט המכאני של מערכת הכתב: איות, עיצוב גרפי וארגון הדף.
- פיתוח ההבנה של חוקי הכתיב.
- פיתוח אסטרטגיות של ניתוח מורפולוגי לכתיבה תקינית
- הקניית הרגלים של טיוט ושכתוב
- פעילות מוטורית תקינה בעת הכתיבה

כתיב - טבלת מיכוי

בכיתות								פירוט תכני הלימודים
ח	ז	ו	ה	ד	ג	ב	א	
עיצוב ועריכה גראפית- כתיבה תקינה ובהירה של:								
●●	●●	●●	●●	●●	●●	●●	●●	אותיות
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●●	מרווחים
●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●●	●	מיקום
●●	●●	●●	●●	●●	●●			הפרדה
●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●●	●	הדגשה
●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●●	●	פיסוק: נקודה
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●●	סימן שאלה
●●●	●●●	●●●	●●	●●	●●	●		סימן קריאה
●●●	●●●	●●●	●●					סימן תמיהה
●●	●●	●	●					פסיק
●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	●	מקף
●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	●		נקודתיים
●●●	●●●	●●	●●	●●	●●	●	●	מירכאות
●●●	●●●	●●	●●	●	●			שלוש נקודות
●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	●	●	סוגריים
●●●	●●●	●●●	●●					קו מפריד
●●●	●●●	●	●					לזכסן
כתיבה אורתוגראפית- מוסכמות הכתב בהעתקה, בהכתבה ובכתיבה עצמאיים								
●●●	●●●	●●●	●●	●●	●●	●●	●●	על פי התצורה: סיומות ותחיליות
●●●	●●							אהחע במשקלים
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	משפחות מילים
●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●●	●●	אותיות: הימצאותן בכתב
●●●	●●●	●●●	●●	●●	●●	●●		בקבוצות תוכן
●●●	●●●	●●	●●					הבחנה בין: ח-כ-ק א-ע
●●	●●							קשר בין אותיות
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●●	שינון: אותיות השימוש ומיליות
●●	●●	●●	●●	●●	●●	●●	●●	מילים בנושא נלמד
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●		שמות מספר
עקירת שיבושי כתיב-								
●●●	●●●	●●●	●●	●●	●●	●●	●	הבחנה ביו הומופונים שמרבים להחליף ביניהם

הבנת הנקרא

תשתית רעיונית

תחום "הבנת הנקרא" עוסק בתהליך המורכב של קריאת טקסט והבנתו: תהליך טקסטים ברמת עיבוד גבוהה. בעם ישראל, "עם הספר", נודעת ליכולת זו חשיבות עליונה.

גישות לתיאור תהליך הקריאה ולפיתוחו אצל התלמיד

גישת המיומנויות

בגישה זו מתרגל התלמיד מיומנויות נפרדות באופן מנותק הקשר, בתקווה, שהוא ישתמש בהן אוטומטית במפגשיו עם טקסטים. מחקרים רבים הוכיחו, שתרגול מיומנויות, אינו גורם לתלמיד להפעיל אותן ב"זמן אמת" של קריאת טקסטים. מורים המצביעים על קשר מובהק, בין ההישגים במבדקי "הבנת הנקרא" לבין כמות דפי העבודה שתורגלו, מתעלמים מהשאלה: "מה בודקים המבדקים?" מתברר, שהמבדקים בודקים בעיקר את היכולת למלא דפי עבודה במתכונת שתורגלה...

קריאה כתהליך רפלקטיבי

1. גישת האסטרטגיות: חשיבה מודעת ומכוונת על הקריאה בכל שלביה במטרה לשכלל את התהליך. הקורא המיומן נעזר ברמזים כתובים, בתהליך הכרוך בתכנון אסטרטגיות תוך ניהול "דיבור" פנימי, המוזן משאלות חוקרות, שהוא מציב לעצמו. על פי גישה זו, למורה שני תפקידים: **1.** ללמד את התלמיד מיומנויות קריאה ולארגן כאסטרטגיות. **2.** להפעיל כעין סדנא, בה המורה מהווה דגם של קורא מומחה הממלל בקול את "הדיבור הפנימי", ומדריך את התלמיד, במצב קריאה אוטנטי, להיות גמיש בתכנון נבון של הקריאה ובפיקוח עליה.

2. הגישה החברתית: כל טקסט מתאפיין על ידי הבחירות של רכיביו. טקסטים בעלי אפיונים חוזרים ויעדים חברתיים משותפים מתכנסים למקבץ המהווה סוגה. הגישה החברתית רואה בטקסט השלם מקור עיקרי לפיתוח כישורי השפה, ובעיסוק בסוגות את הליבה של החינוך הלשוני: הבחנה בין הסוגות, הבנת תפקידה התרבותי-חברתי של כל סוגה, זיהוי המבנים הצורניים והלשוניים המאפיינים אותה, וחשיפת המבנים הייחודיים של כל טקסט.

תפקיד המורה: לזמן לתלמיד מפגשים עם מגוון רחב של סוגות וליצור פעילויות בעלות אופי אוטנטי, שבמהלכן יזהה התלמיד את מטרות הסוגות ואת מאפייניהן, ויחקור את הקשר בין המטרות למאפיינים.

עקרונות הגישה המוגשת בתוכנית:

התוכנית אינה מאמצת גישה אחת לטיפול הבנת הנקרא. התוכנית מציגה את כל **ההיבטים** והרכיבים הכלולים בתחום זה, ומארגנת אותם בהקשרים שונים, כדי לפרוס בפני המורה מגוון אפשרויות להוראה.

ההקשרים המובאים בתוכנית

מיומנויות: הצגת "סל כלים" רחב של מיומנויות חשיבה ומיומנויות ביצועיות, שבאמצעותן מטפל התלמיד בגופי ידע כתובים ודבורים. חשוב להעמיד את הטקסט השלם במוקד הוראת המיומנויות: פיתוח מודעות לכלי ההבנה שנרכשו **במהלך** עיסוק בטקסט או **תרגול** ויישום בטקסטים שלמים של מיומנות שנרכשה בעבר.

אסטרטגיות: ארגון המיומנויות כאסטרטגיות. כלומר, שימוש מודע במיומנויות בהתאם למטלת הקריאה. המודעות מתפתחת במהלך לימוד ישיר ומודע של אסטרטגיות ותהליכי קריאה- כתיבה, אפיוני סוגות, רכיבי טקסט ושיקולים לבחירתם ומערכת קריטריונים לבחינת תקינות הטקסט (רא' גם הבעה).

סוגות: התוכנית פורשת מגוון סוגות, ובצידן הגדרות, מאפיינים ופעילויות מותאמות לכל סוגה. מטרת העיסוק בסוגות היא הכשרת התלמידים לקריאה משמעותית לכן, בשום אופן אין לבחון את התלמידים על הגדרות הסוגות ועל פירוט מאפייניהן. עם זאת, זיהוי מנומק של הסוגה מסייע בהבנת האתגרים שמציב הטקסט בפני הקורא ובכך תורם להבנת הטקסט.

תיהלוך הטקסט: סיכום של כל ההיבטים הנ"ל בפעילויות המובאות על פי הסדר הכרונולוגי של תהליך הקריאה: טרום-קריאה, תוך-קריאה, אחר-קריאה.

חשיבה ביקורתית

בעידן זה, של ריבוי מקורות מידע והנגישות הרבה למקורות אלו, יש לתת בידי התלמידים "כלים" לקריאה עצמאית, שאחד החשובים בהם הוא חוש ביקורת מפותח.

אחת המטרות של **קריאת טקסטים בכיתה** היא להפגיש את התלמידים עם טקסטים על טהרת הקודש, הנקיים מכל "פסולת" רעיונית ולשונית. אולם, קשה להבטיח כי כל הטקסטים, שבהם יתקלו התלמידים **מחוץ לכותלי הכיתה** יצטיינו במאפיינים אלו, ותפקיד המורה לפתח את יכולת התלמיד להעריך את הכתוב, להבין את מגמותיו ולבקרו **על פי ההשקפה היהודית**, ולא לקבל כל מילה כתובה כאמת לאמיתה.

מטרות בתחום הבנת הקריאה:

טיפול "קורא מומחה" המאופיין ב:

- כשרים קוגניטיביים הדרושים לרכישת מיומנויות ואסטרטגיות קריאה.
- חשיבה ביקורתית, יצירתית ורפלקטיבית המותאמת להשקפה היהודית.
- נטייה לסקרנות אינטלקטואלית ולפרשנות מושכלת.
- שליטה על "סל" מיומנויות ואסטרטגיות הנדרשות להבנת המבע הכתוב.
- ערנות מטה קוגניטיבית לעצמי כקורא, לטקסט ולמטרת הקריאה.
- פיקוח על תהליך הקריאה ותכנון גמיש של אסטרטגיות קריאה בהתאם לצורך.
- יכולת לזהות כוונות סמויות ושימוש דמגוגי ושקרי באמצעים רטוריים.

היודע:

- להשתמש ביעילות במאגרי מידע כתובים ולאתר פרטים נחוצים.
- לשאול שאלות, להבין שאלות כתובות ולחפש תשובות.
- לארגן מידע, לעבד מידע, להפיץ ידע.
- לבצע הוראות כתובות, למלא דפי עבודה, טפסים ושאלונים.

הבנת הנקרא - טבלאות מיכוי

בכיתות								פירוט תכני הלימודים
ח	ז	ו	ה	ד	ג	ב	א	
מיומנויות קוגניטיביות - <i>ביצועי חשיבה הנדרשים להבנת טקסט</i>								
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	מיון והכללה
●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	●	השוואה
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	השערת השערות
●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	●	●	הסקת מסקנות
●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	●	●	הפשטה
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	●	המשגה
●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	●	●	הסמלה
●●●	●●●	●●●	●●●	●	●	●	●	הבחנה: בין עיקר לטפל
●●	●●	●●	●●	●●	●●	●●	●●	בין מציאות לדמיון
●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	●	●	בין וודאות לספק
●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	●	●	בין עובדה לדעה
●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	●	●	הבנת קשרים לוגיים ויחסים
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●●	תפיסת רצף
●●●	●●	●	●	●	●	●	●	תרגום: מערוץ הבעה לערוץ הבעה
●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	●	●	מסוגה לסוגה
●●●	●●	●●	●					ממשלב לממשלב
●●	●●	●●	●●	●●	●●	●●	●●	חשיבה רפלקטיבית - יצירתית
מיומנויות ביצועיות - <i>מיומנויות שימושיות המאפשרות להבין את הנקרא</i>								
●●	●●	●●	●●	●●	●●	●●	●●	אופני קריאה: קריאה רהוטה
●●	●●	●●	●●	●●	●●	●	●	קולית/ דמומה
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	●	מעמיקה/ מרפרפת/
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	סורקת
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	שאלת שאלות
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	ביצוע הוראות
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	איתור פרטים
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	השלמת כלוז
●●●	●●●	●●●	●●	●●	●●		●	שימוש במשאבי מידע
●●●	●●●	●●●	●●	●●	●●	●	●	ארגון מידע: ראשי פרקים
●●	●●	●	●	●	●	●	●	ייצוג בתרשימים
●●	●●	●	●	●	●			סיכום ותמצית
●●	●●	●●						מיזוג מידע

בכיתות								פירוט תכני הלימודים
ח	ז	ו	ה	ד	ג	ב	א	
								אסטרטגיות
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	להבנת התוכן
●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	●	לחשיפת ידע קודם
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	●	לזיהוי סוגות
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	לאיתור: פרטים
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	●	רעיון מרכזי (ומילות מפתח)
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●		משאבי מידע רלוונטיים
●●	●●	●●	●●	●●	●●	●●	●	לשאלת שאלות
●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●●	●	להבנת הוראות
●●●	●●	●●	●●	●●	●	●		לזיהוי המבנה הרטורי
●●	●	●	●	●	●			לחשיפת כוונות, עמדות ומגמות סמויות
●●●	●●●	●●	●●	●●	●●	●	●	לארגון המידע
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	●	להבנת מילים בלתי מוכרות
								מודעות ופיקוח-
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	●	מודעות: למאפייני הטקסט הייחודיים
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●		●●	●	לעצמי כקורא
●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	●	תהליך הקריאה
●●	●●	●●	●●	●●	●●	●●		בחירה באסטרטגיה מתאימה
								סוגות- (פירוט- רא' הבעה)
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	הכרת סוגות
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	●	הכרת מאפייניהן: מטרות, מבנה,
●●●	●●●	●●●	●●	●●	●●	●	●	אמצעים לשוניים וחזותיים
								תיהלוך טקסטים מכל הסוגות:
●●	●●	●●	●●	●●	●●	●●	●●	טקסט ספרותי (רא' ספרות)
								טקסט מידעי (מידע, תיאור, הסבר):
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	שימושי: מידע הנחוץ לקיום בסביבה היומיומית
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	●	עיוני/ לימודי: ידע לצורך לימודי
								טקסט מפעיל:
●	●	●	●	●	●	●	●	שימושי: הוראות לפעילויות יומיומיות
●	●	●	●	●	●	●	●	עיוני/ לימודי: מטלות לימודיות
								טקסט טיעוני (טיעון, שכנוע ובקורת):
●	●	●	●	●	●	●	●	שימושי: שכנוע לצרכים יומיומיים
●	●	●	●	●	●	●	●	עיוני: שכנוע לצורך חינוכי/ השקפתי
								תקשורת המונים:
●	●	●	●	●	●	●	●	שימושי ועיוני

בכיתות								פירוט תכני הלימודים
	ז	ו	ה	ד	ג	ב	א	
תיהלוך הטקסט-								
התהליך שבאמצעותו מבין הקורא את הטקסט (רא' לעיל)								
טרומ קריאה: פעילויות היצרות מוכנות								
לקריאת טקסט בהבנה								
								קביעת מטרת הקריאה
								איתור הטקסט המתאים למטרה
								מעבר גמיש לאופני קריאה שונים
●●	●●	●●	●●	●●	●●	●	●	קביעת הסוגה
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	השערת השערות (אופי ותוכן)
●●	●●	●●	●●	●●	●●	●●	●	חשיפת ידע קודם
●●●	●●●	●●	●●	●●	●●	●	●	ציון פערי המידע של הקורא
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	●	שאלת שאלות
תוך קריאה:								
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	●	אישוש ההשערות או דחייתן
●	●	●	●	●●	●●	●		התייחסות לשונית
●●	●●	●●	●●	●●	●●	●	●	ציון הבלתי מובן
●●●	●●●	●●	●●	●●	●	●		זיהוי הרעיון המרכזי
●●	●●	●●	●●	●●	●●	●●	●	איתור ידע חדש
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	קישור בין סיבה לתוצאה
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●●	הבחנה בין: מציאות לדמיון
●●●	●●●	●●●	●●	●●	●			עובדה לדעה
●●	●	●	●	●				חשיפת כוונות גלויות וסמויות
●	●	●	●					התייחסות לרקע של הטקסט
●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●●	●	ציון הרצף הכרונולוגי
●●●	●●●	●●●	●●	●●	●			כתיבת הכללות
אחר קריאה: התייחסות אישית לטקסט								
בהתאם למטרת הקריאה								
●	●	●	●	●	●	●	●	ארגון המידע: מיפוי, סיכום
●	●	●	●	●	●	●	●	פרשנות אישית
●●	●●	●●	●	●	●	●	●	השוואה עם טקסטים אחרים
●	●	●	●	●	●	●	●	קישור ידע חדש לסכמת ידע קודמת
●●	●●	●●	●●	●	●	●	●	הסקת מסקנות ובוננות אישית
●●●	●●●	●●	●●	●●	●●	●	●	התייחסות למחבר
●	●	●	●	●	●	●	●	ביקורת והערכה (הצעות לשינויים)
●	●	●	●	●	●	●	●	המרה

הבעה

תחום ההבעה כולל יכולת הבעה מילולית בעל פה ובכתב אולם, התוכנית תעסוק בהוראת ההבעה הכתובה בלבד.

חשיבות הכתיבה

...מעלות רישומי כתב היד והכתיבה – שבהם קושרים בני הדורות הקדמונים והנוכחים עם העתיד לבא; ומגיעות ידיעות מאלו שאינם כאן לאלו שהם כאן; ובו מונצחות החכמות... והעניין רב מכדי להקיפו. (חובת הלבבות)

הכתיבה משמשת כלי יעיל ביותר לטיפול בידע ובחשיבה: לארגון, לשימורם ולתיעודם. היא גם הליבה של התקשורת התרבותית: מאפשרת העברת מידע, הבעת רגשות והתחלקות בחוויות. לכן, חובה לפתחה ולטפחה.

יכולת הכתיבה היא, אולי, היכולת הגבוהה ביותר הנדרשת בבית הספר, בהיותה אחד מביצועי ההבנה העיקריים. היא מורכבת מאד: דורשת כשרים רבים- קוגניטיביים ולשוניים והפעלה של תהליכים רבים, לעיתים סותרים זה את זה, בו זמנית.

גישות להוראת הכתיבה

הכתיבה כמיומנות טכנית

על פי גישה זו מושם הדגש בהוראה על **התוצר**, כלומר: הטקסט המוגמר. תפקיד המורה: ללמד מיומנויות, לספק נושאי כתיבה, ולבדוק את תוצרי הכתיבה המוגמרים לשם מתן ציון.

הכתיבה כתהליך אינטלקטואלי

על פי מודל זה מושם דגש על **תהליך** הכתיבה ועל התכנים והרעיונות המובעים בטקסט. לפי המודל מתרחשת הכתיבה ב"סביבה" הכוללת: נסיבות, מטרות, נושא, מוען- נמען, והכותב בוחר רכיבי טקסט ומחליט החלטות בהתאם ל"סביבה" ותוך שימוש באסטרטגיות של תכנון, בקרה ושכתוב

שיעורי הכתיבה, על פי התפיסה הזו, הם **סדנת אימונים והתנסויות**, שבהם "**מתמחה**" התלמיד אצל "**המומחה**" - המורה המדריך ומפעיל את הסדנה. תפקידי המורה: לאפשר התנסויות כתיבה, ולשמש מודל של "כותב מומחה" על ידי הדגמה של שימוש נכון באסטרטגיות במהלך הכתיבה. לאחרונה נוסף לגישה זו **מודל חברתי**: התלמידים נתפסים כ"**קהיליית כותבים**", **התומכים זה בזה** ונתמכים על ידי המורה בכל שלב משלבי הכתיבה.

הגישה המומלצת בתוכנית

בבסיס הגישה המומלצת בתוכנית מצוי **מודל משולב** הכולל:

הוראה ישירה

הוראה של ידע לשוני - במסגרת תחומי העברית האחרים או בשיעור זוטא: שימוש תקין בלשון ובסגנון (רא' לשון), תחבולות פואטיות (רא' לשון ספרות). כתיב תקין וכתב מסודר (רא' כתיב), מבנה תחבירי, קשרים דקדוקיים (בדקדוק), סוגות שונות, מבנה פיסקה, רעיון מרכזי (הבנת הנקרא).

הוראה של מיומנויות כתיבה - פירוק הכתיבה לתהליכים קבועים, רכישת אסטרטגיות מתאימות לכל שלב והכרת מדדים לתקינות טקסט.

סדנאות התנסות

אין להסתפק במטלות הכתיבה הניתנות כשיעורי בית. **כתיבה לומדים על ידי התנסות מעשית** ובמהלכה. בשעת הכתיבה בכיתה ניתנת לתלמידים הזדמנות להתנסות ולתרגל את הנלמד, ולראות דגם של "מומחה", כאשר המורה משתמש באסטרטגיות יעילות ב"זמן אמת".

כתיבה דיאלוגית (התייעצויות)

נמען המעורב בפועל בתהליך הכתיבה מסייע לכותב בלתי מיומן בפיתוח חשיבה רַקוּרְסִיבִית. לכן, יש לעודד מעורבות של מורה ושל עמיתים בכתיבה ולקבל משוב בכל שלב של הכתיבה ולא רק על התוצר המוגמר.

במהלך הכתיבה: התייעצות לצורך תכנון או שיפור הכתוב
גיוון בנושאי ההתייעצות: בבחירת הנושא, בהעלאת הרעיונות ובארגונם וכו'
גיוון בסוג ההתייעצות: עם מורה/עמיתים, באופן אישי/קבוצתי, בעל-פה/ בכתב, באופן מכוון/ חופשי

לאחר הכתיבה: קביעת ערכו של הקטע שנכתב.
ההערכה, ובעיקר הערכה כתובה, היא חלק מתהליך הכתיבה. **הערכה מעצבת** משקפת את ההתקדמות של הכותב ומפתחת את הכתיבה "בעיני קורא" ואת המודעות של הכותב לעצמו: ליכולותיו, לקשייו, לרצונותיו, לאסטרטגיות ולתהליכים שהוא מפעיל בעת הכתיבה.

אפיוני ההערכה המעצבת -

- מתן רשות לכותב לבחור ביצירה, שתובא להערכת המורה
- ליווי המשוב בהערות מחמיאות
- משוב דיאלוגי - שיחה בין מעריך לכותב והתייחסות אישית של המעריך
- ציגון הטקסט על פי משתנים שנלמדו בכיתה

(רצוי לתת בידי התלמידים דוגמות של דפי משוב).

תלקיט עבודות (פורטפוליו)

פורטפוליו הוא אוגדן, שנכללים בו תוצרי כתיבה שונים של התלמיד והוא מהווה כלי להערכת ההתפתחות האוריינית של התלמיד. הוא כולל: טקסטים מוגמרים, תיעוד תהליכי הכתיבה (טיוטות הכתיבה הכוללות הערות מורה/עמיתים והתייעצויות כתובות בין תלמידים למורה ובינם לבין עצמם), ויומן כתיבה: כתיבה רפלקטיבית במהלך הכתיבה ולאחריה (תכנון, תיאור תהליך, הערכה עצמית, הרהורים, התלבטויות, רגשות)

מטרות בתחום ההבעה:

- שימוש ביכולת ההבעה, ובעיקר ההבעה הכתובה, לצורך השתלבות פעילה וחיונית בלימודים ובחברה.
- שימוש בכתיבה ככלי:
 - לפיתוח היכולת להביע בכתב מחשבות, חוויות, מאוויים ורגשות אישיים
 - לשימור מידע, עיבודו, ארגונו והפצתו
 - לפיתוח חשיבה רפלקטיבית ומודעות מטה קוגניטיבית
 - לתקשורת עם הזולת
 - לפיתוח הכושר האומנותי
- שליטה בכלים לשוניים וטכניים המאפשרים התבטאות כתובה תקינה
- הכרת הדרכים העיקריות להבעת קשרים הגיוניים: עיקר וטפל, הנמקה...
- ניהול בקרה עצמית התנסות בדרכי הבעה כתובה מגוונות ומותאמות לנסיבות התקשורתיות

הבעה - טבלות מיכוי

בכיתות								פירוט תכני הלימודים
ח	ז	ו	ה	ד	ג	ב	א	
סוגות לכתיבה								
כתיבת טקסטים על-פי כללי התקינות המפורטים בהמשך:								
טקסט אומנותי:								
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	●	סיפור: אישי חווייתי
●●●	●●	●●	●	●	●	●	●	בדיוני
●●●	●●●	●●●	●●	●●	●●	●	●	הבעת רגשות בשירה
●●	●●	●●	●					יומן, זיכרונות
●●	●●	●						ביוגרפיה
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	●	טקסט דמיוני
●●●	●●●	●●●	●●	●●	●			תיאור אומנותי
●●	●●	●●	●●	●	●			מערכון
●●●	●●●	●●	●●	●●	●●	●	●	קומיקס
●●	●●	●●	●●	●●	●	●	●	מכתב/ פתק אישיים
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	חידה
טקסט שימושי:								
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	רשומות
●●●	●●●	●●●	●●	●●				פתק רשמי
●●●	●●●	●●	●	●	●			מכתב רשמי
●●●	●●●	●●	●●	●●	●●	●		תיאור שימושי
●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	●		דיווח
●●●	●●●	●●●	●●●	●●				טופס ושאלון
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	כללים והוראות (בודדים)
●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	●	●	טקסט מפעיל
●●●	●●●	●●	●	●	●	●	●	מכתב בקשה
טקסט עיוני:								
●●	●●	●●	●●	●●	●			רשומות עיוניות
●●●	●●●	●●	●●	●●	●●	●	●	דיווח של ניסוי
●●●	●●●	●●	●●	●●	●●	●●	●	שאלות עיוניות
●●●	●●●	●●●	●●	●●	●●	●●	●●	תשובות לשאלות עיוניות
●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●		הגדרה
●●●	●●●	●●	●	●				תיאור והסבר

בכיתות								פירוט תכני הלימודים
ח	ז	ו	ה	ד	ג	ב	א	
●●●	●●●	●●	●	●				סיכום
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	●	נושא אישי
●●●	●●●	●●	●	●	●	●	●	עבודת חקר
●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●			הבעת דעה בפסקה/ מאמר
								תקשורת המונים (וטקסט עיתונאי)
●●●	●●●	●●	●●	●●	●			ידיעה חדשותית
●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	●	●	ראיון
●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	●	●	המלצה/ ביקורת
●●	●●	●●	●	●	●	●	●	פרסומת, סיסמה
●●	●●	●●	●	●	●	●	●	עצומה
●●	●●							הצהרה
●●●	●●	●●	●●	●●	●●	●	●	מודעה
●●●	●●	●●	●	●				כתבה
●●	●●	●●	●●	●	●	●	●	כרזה
								כתיבה רפלקטיבית
								• תיאורים כתובים של תהליכים מעשיים, קוגניטיביים ומטה קוגניטיביים ומסקנות
								• שיח דיגיטאלי
●●	●●	●●	●●	●	●	●	●	תמלילן
●●	●	●	●					מצגות
								אסטרטגיות כתיבה -
●●	●●	●●	●●	●	●	●	●	להעלות רעיונות
●●●	●●●	●●	●●	●				לפיתוח הרעיון
●●●	●●●	●●	●●					לבקרת איכות
●●	●●	●●	●					לכתיבה תקשורתית
								תהליכי כתיבה-
								הכרת התהליכים ושימוש מושכל בהם:
								טרום כתיבה:
●●	●●	●●	●					אפיון ההקשר הנסיבתי
●●●	●●●	●●	●●	●	●	●	●	בחירת רעיון מרכזי
●●●	●●●	●●●	●●	●	●	●	●	גיוס ידע של תוכן (עצמי ו/או מקור מידע חיצוני), לשון, מבנה ותקשורת
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●		ארגון ומיפוי

בכיתות								פירוט תכני הלימודים
ח	ז	ו	ה	ד	ג	ב	א	
								תוך כתיבה:
●●	●●	●●	●●	●●	●●	●●	●●	טיוט: מימוש הידע וייצוגו בטקסט
●●●	●●●	●●●	●●	●	●	●		פיקוח: ביקורת עצמית בכל שלב, התייעצות והתייחסות למשוב
●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	●		שכתוב ועריכה
●●●	●●	●●	●●	●	●	●	●	אחר כתיבה: פרסום
								המשפט-
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	●	חלקי המשפט
●●	●●	●●	●●	●●	●●	●	●	סוגי משפטים: חיווי
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	שאלה
●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	●	קריאה
●●	●●	●●	●●	●	●	●		תמיהה
								תנאי תקינות:
●●	●●	●●	●●	●●	●●	●●	●	תוכן: שלמות רעיונית (נושא- נושא)
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	התאמת הסוג לסיטואציה
●●	●●	●●	●●	●●	●●	●●	●	מבנה: מיקום נכון של חלקי המשפט
●●	●●	●●	●●	●●	●●	●●	●●	רצף מילים הגיוני
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●●	מילות קישור ויחס מתאימות
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	כתיב: כתיב תקין ופיסוק
								הטקסט-
								רכיבי הטקסט- הכרת הרכיבים, זיהויים ושימוש תקין בהם
●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	●	●	תוכן: שלמות הרעיון ופיתוחו
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	●	רלוונטיות
●●●	●●	●	●	●	●	●	●	אמינות
●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	●	יצירתיות וחדשנות
●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●	●	מבנה: מבנה רטורי
●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	●	●	לכידות: קיום רעיון מרכזי
●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	●	רצף הגיוני
●●●	●●●	●●●	●●●	●●	●●	●	●	קישוריות
								לשון: עושר ומשלב
								תקינות מורפולוגית ותחבירית
								פיסוק

בכיתות								פירוט תכני הלימודים
ח	ז	ו	ה	ד	ג	ב	א	
								כתיב: מוסכם
								עריכה גראפית: עימוד ועיצוב הדף
								גורמי בחירה (הקשר הנסיבתי):
								מוען
								נמען
								מטרה
								עולם שיח
התאמת הרכיבים לגורם הבחירה-								
(הדגשת ההבדלים בין כתיבה עניינית לכתיבה ספרותית):								
								תוכן: סוג פרטי התוכן
								שקיפות המידע
								מבנה: סוג המבנה
								שקיפות המבנה (מידת התיאום בין מבנה העומק למבנה השטח)
								לשון: בחירה בסגנון ובמשלב
								צורה חיצונית